

Odborný článek

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a psychopatie

Tomáš Pliska

Autor působí jako interní doktorand na Katedře trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Zároveň je zaměstnán jako asistent soudce trestního kolegia Nejvyššího soudu.

Abstrakt

Tento článek se zaměřuje na psychopatii a její diagnostiku pomocí nástroje Psychopathy Checklist-Revised a jeho derivátů, mezi něž patří především Psychopathy Checklist: Screening Version. V článku jsou prezentována zjištění vycházejí z řady empirických studií, na nichž jsou založeny následné úvahy autora. Rovněž je v něm stručně popsána povaha rozhodování o podmíněném propuštění v Kanadě ve srovnání s ČR. Toto srovnání je zaměřeno zejména na otázku, zda jsou české soudy dostatečně kvalifikovány k rozhodování o podmíněném propuštění, které je pro ně v jistém smyslu vedlejší agendou. Kanadský systém je v daném ohledu značně odlišný. V jeho rámci o podmíněném propuštění rozhodují odborně školené komise, jejichž členové se profesně věnují právě oblasti podmíněného propouštění. Toto srovnání je důležité, neboť i Kanadě bylo zjištěno, že psychopatičtí odsouzení, u nichž je obecně podstatně vyšší riziko recidivy zejména násilné trestné činnosti, mají vícenásobně větší šanci, že dosáhnou podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Abstract

This article focuses on psychopathy and its diagnosis using the Psychopathy Checklist-Revised and its derivatives, most notably the Psychopathy Checklist: Screening Version. The findings presented in the article are based on a number of empirical studies, on which the subsequent considerations of the author are based. It also briefly describes the nature of parole decision-making in Canada compared to the Czech Republic. This comparison is mainly focused on the question of whether the Czech courts are sufficiently qualified to decide on conditional release, which is in a sense a secondary agenda for them. The Canadian system is quite different in this respect. Within its framework, decisions on conditional release are made by professionally trained commissions whose members are dedicated to the field of conditional release. This comparison is important, because even in Canada, it was found that psychopathic convicts, who generally have a significantly higher risk of recidivism, especially violent recidivism, have a multiple times greater chance of obtaining a conditional release from serving a prison sentence.

1. Úvod

V předmětném příspěvku bude nejdříve představena psychopatie, jak by byla diagnostikována podle nástroje *Psychopathy Checklist* či jeho derivátů, tedy v jejím pojetí odlišném od antisociální poruchy osobnosti. Dále je navázáno vyložení poznatků o spojitostech psychopatie a kriminální recidivy, selhání v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a toho, jaké mají psychopatičtí odsouzení relativní šance na dosažení podmíněného propuštění na svobodu ve srovnání s neppsychopatickými odsouzenými. Výzkumy prezentované v tomto příspěvku nebyly realizovány v ČR ale zejména v Kanadě. Následně je tedy stručným způsobem popsána povaha rozhodování o podmíněném propuštění v Kanadě, resp. především toho, jaké předpoklady pro činění správných rozhodnutí v tomto směru mají kanadské komise (*parole boards*) ve srovnání s českými soudy.

2. Stručná charakteristika psychopatie

Momentálně nejvíce empiricky prověřenou konceptualizací psychopatie je ta, hodnocená skrze test PCL (*Psychopathy Checklist*), jehož hlavním autorem je kanadský psycholog Robert D. Hare. Na podkladě poznatků Herveyho Cleckleyho, rovněž se zabývajícího výzkumem psychopatie, nikoliv však tolik zaměřeného na její kriminální projevy, vytvořil nástroj *Psychopathy Checklist* (dále PCL)¹ užívaný k diagnostice psychopatie, tedy přesněji řečeno, ke zjišťování míry psychopatických rysů u posuzovaného jedince. Tento instrument obsahuje 20 položek charakterizujících psychopatii:²

Faktor interpersonální Faktor emoční

- lehkovážnost a povrchní šarm - nedostatek pocitu viny/lítosti
- velikášství - oploštěný afekt
- patologická lhavost - bezcitnost/nedostatek empatie
- klamavost/manipulativnost - neschopnost převzít odpovědnost

Faktor životního stylu Faktor antisociální

- potřeba trvalé stimulace zvnějšku - nízká schopnost sebekontroly
- impulsivita - brzké problémy s chováním
- nezodpovědnost - kriminalita mládeže
- parazitický životní styl - odvolání podmíněného propuštění
- nedostatek realistických, dlouhodobých cílů - kriminální všestrannost

Položky nespádající pod žádný z faktorů výše

- promiskuitní sexuální chování
- více krátkodobých manželství

Tyto položky jsou hodnoceny na třístupňové škále od 0 do 2 bodů. Maximální naměřitelná hodnota je tedy 40 bodů³, přičemž průměr v nevězněné populaci činí 6,6 bodů a v případě vězněných osob je průměrně naměřeno 22,1 bodů.⁴ Pro závěr, zda někdo je, nebo není psychopatem se běžně užívá hranice 30 bodů, někteří výzkumníci ovšem tuto hranici snižují až na 25 bodů.⁵

Hare pro představu poněkud méně formálně vysvětluje psychopatii následovně:

Nejmarkantnější, avšak zdaleka nikoliv jediné projevy psychopatie spočívají ve zjevném porušování společenských pravidel s tendencí k přesahu takového jednání do trestněprávní roviny. Není překvapením, že mezi psychopaty nalezneme mnoho v trestním řízení odsouzených osob. Mnozí další však odsouzení úspěšně unikají díky svému šarmu a schopnosti přetvářování, která připomíná chameleona. Psychopaty lze charakterizovat jako sebestředné, necitlivé osobnosti bez morálních zábran, zcela postrádající empatii a schopnost navazovat hlubší citové vztahy s ostatními jednotlivci, kteří fungují bez jakýchkoli omezení ze strany svého svědomí.⁶

3. Psychopatie a recidiva

Ke vztahu psychopatie a kriminální recidivy bylo provedeno velké množství empirických studií a jejich meta-analýz. Je tak možné uvést, že z mnoha takových studií⁷ vyplynula konzistentní zjištění o střední míře korelace mezi psychopatií (diagnostikovanou skrze PCL) a obecnou recidivou, případně recidivou v oblasti násilné trestné činnosti, mezi níž a zvyšující se mírou psychopatických rysů byl zjištěn o něco silnější vztah, převážně však stále v rámci střední hodnoty korelace. V jedné z meta-analýz autoři dospěli k závěru, že u psychopatů existuje 3x vyšší míra obecně kriminální recidivy a 3 – 5x vyšší míra recidivy násilné trestné činnosti než v případě nepsychopatů⁸. Ve srovnání s nástroji určenými specificky pro posuzování rizika recidivy (PCL nebyl vytvořen primárně k takovému účelu) dosahoval PCL, či jeho výše zmíněné deriváty, v případě obecné kriminální recidivy srovnatelných výsledků⁹.

Z jednoho výzkumu, v němž bylo sledováno 300 odsouzených průměrně po dobu 5,5 let, vyplynulo, že po třech letech bylo znovu odsouzeno pouze 25 % nepsychopatických jedinců (PCL skóre menší než 17) ve srovnání s 65 % psychopatů (PCL skóre vyšší než 29). Dále bylo zjištěno, že psychopati jsou stran obecné kriminality recidivní 2x častěji než nepsychopati. V případě recidivy násilných deliktů selhali dokonce 5x častěji než nepsychopatictí jedinci.¹⁰ Obdobné poznatky jako v Severní Americe (studie výše) byly získány v evropských zemích v rámci internacionální studie. V Anglii bylo zkoumáno 278 z výkonu trestu odnětí svobody propuštěných osob. Tyto byly rozděleny do skupin nízké psychopatie (PCL skóre nižší než 25) a vysoké psychopatie (PCL skóre vyšší než 25). Po dvou letech došlo k novému odsouzení bez ohledu na druh spáchaného trestného činu ve 39,9 % skupiny nízké psychopatie a v 81,8 % skupiny vysoké psychopatie. Pokud se jednalo o konkrétně násilnou trestnou činnost, pak míra opětovného odsouzení činila u vysoce psychopatických jedinců 38,2 % ve srovnání s 2,7 % u nízké psychopatických jedinců¹¹. V Belgii bylo tímto způsobem zkoumáno 90 odsouzených a v rámci dvou let bylo za obecnou kriminalitu opětovně odsouzeno 44 % vysoce psychopatických jedinců a 11 % nízké psychopatických jedinců. V případě násilné trestné činnosti se jednalo o 33 % skupiny vysoké psychopatie a 3 % nízké psychopatie¹².

Výše prezentované statistiky lze podtrhnout poněkud barvitější charakteristikou vycházející ze zkušenosti jednoho z výzkumníků na poli studia psychopatie. Během svého působení na Univerzitě Britské Kolumbie ve Vancouveru spolupracoval tento vědec s psychopatickými vězni. Jedním z těchto vězňů byl i muž, který stále nosil knihu o opravách automobilů a neustále mluvil o svých plánech studovat automechaniku ve vnitrozemí Britské Kolumbie po propuštění. Po propuštění tohoto vězně z výkonu trestu jej zmíněný vědec náhodou spatřil, jak při cestě na autobusovou zastávku stále nese

knihu o opravách automobilů. V den propuštění měl možnost vybrat si mezi autobusem směrem na východ do školy pro automechaniky a autobusem směrem na západ do Vancouveru. Po krátkém zvážení zahodil knihu do koše a rozhodl se pro cestu do Vancouveru. O dva týdny později, když vědec opět navštívil věznici, znovu narazil na tohoto vězně. Na otázku, proč opět skončil za mřížemi, vězeň odpověděl s úsměvem: „Byly to nejlepší dva týdny mého života.“ Hned po propuštění provedl několik bankovních loupeží, výdělek investoval do pronájmu luxusního bytu v centru Vancouveru, zábavy s prostitutkami a lístků do první řady na hokejové zápasy týmu Vancouver Canucks. Na otázku, proč nezačal studovat automechaniku, se vězeň zmateně a s humorem zeptal: „Jaká by to byla zábava?“¹³

4. Psychopatie a selhání v rámci podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Konkrétně ve vztahu k recidivě po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody či (ne) schopnosti psychopatů respektovat jiné podmínky, na jejichž plnění bylo podmíněné propuštění navázáno, byly zjištěny stejně negativní skutečnosti. V jedné ze studií bylo po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zkoumáno 231 osob, které byly před propuštěním posouzeny skrze PCL-R a rozděleny do skupin vysoké (PCL skóre 34 a více) a nízké (PCL skóre 24 a méně) úrovně psychopatie. Zbývající účastníci byli zařazeni do skupiny střední úrovně psychopatie. Tyto skupiny byly monitorovány 3 roky po propuštění z vězení. Bylo zjištěno, že po uplynutí 3 roků bylo 80 % vysoce psychopatických jedinců znovu umístěno do výkonu trestu odnětí svobody, ve srovnání s „pouze“ 25 % osob ve skupině nízké psychopatie. Pravděpodobnost, že nedojde k návratu do výkonu trestu odnětí svobody v rámci prvního roku od podmíněného propuštění, byla v případě skupiny nízké psychopatie 71 % v kontrastu s 18 % skupiny vysoce psychopatických jedinců.¹⁴ Skutečnost, že osoby s vyšším skóre na PCL selhávají v rámci podmíněného propuštění ve větší míře a rychleji byla potvrzena i dalšími studiemi. Kupříkladu bylo ve vzorku 317 odsouzených zjištěno, že jedinci z vysoce psychopatické skupiny vydrželi na svobodě bez porušení podmínek podmíněného propuštění v průměru pouze 59,3 % průměrného času nízké psychopatické skupiny¹⁵. V jiném vzorku čítajícím 107 jedinců toto procento kleslo na 53,2 %¹⁶.

5. Šance na podmíněné propuštění psychopatů oproti nepsychopatům

Ačkoliv kriminální recidiva, resp. výrazně snížená schopnost psychopatů vyhovět požadavkům podmíněného propuštění neexistuje mnoho odborné literatury srovnávající, jak často jsou psychopatičtí odsouzení podmíněně propouštěni oproti těm nepsychopatickým (s nižší úrovní psychopatie). Diagnostikovaná psychopatie s sebou přináší poměrně nelichotivé nálepky ohledně závažnosti páchané trestné činnosti a jejího opakování s pesimistickými vyhlídkami na možnost nápravy. Bylo by tedy možné očekávat, že psychopatičtí odsouzení budou podmíněně propouštěni výrazně méně často než ti, kteří psychopaty nejsou. K této problematice lze odkázat na zjištění obsažená ve dvou studiích. První z nich se srovnání úspěšnosti ve snaze o podmíněné propuštění věnovala pouze okrajově. Bylo z ní však zjištěno, že odsouzení s vysokým skóre na PCL jsou podmíněně propouštěni častěji než ti s nízkou naměřenou hodnotou¹⁷. O několik let později byl proveden výzkum zaměřený již konkrétně na právě řešenou otázku. Vyplynula z něj vcelku překvapivá zjištění. V jeho rámci bylo zkoumáno 310 odsouzených. Tito byli rozděleni na psychopaty (30 a více bodů na PCL)

a nepsychopaty (pod 30 bodů na PCL). Dále byli rozdělení podle toho, jestli se dopustili sexuální trestné činnosti (konkrétně znásilnění či pohlavního zneužití) či nikoliv. Obecně měli psychopatičtí odsouzení 2,5x vyšší šanci, že budou podmíněně propuštěni než takto nediagnostikovaní jedinci. Při srovnání psychopatů a nepsychopatů, kteří se dopustili trestné činnosti mimo sexuální oblast, se tato hodnota zvýšila na 2,79 opět ve prospěch psychopatických pachatelů. Konečně, u psychopatických pachatelů sexuální kriminality byla 2,43x vyšší šance, že budou podmíněně propuštěni než v případě nepsychopatických pachatelů sexuální kriminality.

Tato poměrně alarmující čísla autoři vysvětlují klamavou povahou psychopatů¹⁸, která jim umožňuje obelstít osoby mající vliv na rozhodnutí o podmíněném propuštění, ať už se jedná o úředníky předávající informace o odsouzeném komisím pro podmíněné propuštění či samotné členy těchto komisí. Psychopat dokáže přesvědčit o podmíněném propuštění rozhodující osoby, že se již bude chovat v souladu s právním řádem, ačkoliv statistika recidivy těchto jedinců naznačuje opak. Ostatně, povrchní šarm, patologická lhavost a především klamavost/manipulativnost jsou přímo znaky hodnocené skrze nástroje PCL. Pakliže tedy psychopat prezentuje zdánlivě upřímný obrázek o tom, že se snaží napravit, nebo že jeho snažení i úsilí trestní justice v tomto směru již bylo úspěšné, je vhodné být k těmto projevům obezřetný. Autoři dané studie uvedené podkládají i zjištěními plynoucími z jiných výzkumů¹⁹. Dále odkazují na studii²⁰, podle které i bez ohledu na to, zda je hovořeno o psychopatech, tak se rozhodnutí o podmíněném propuštění stávají z hlediska budoucího úspěchu odsouzeného méně přesnými, když je přistoupeno k rozhovoru s ním. Odsouzení totiž mohou v rámci takového rozhovoru přistupovat ke strategii řízení dojmů. Existují přitom poznatky, že konečné rozhodnutí o podmíněném propuštění je ovlivněno nejen tím, co odsouzený říká, nýbrž i jeho neverbální komunikací. Ačkoliv tedy o podmíněném propuštění rozhodují důkladně odborně proškolené osoby, lze doporučit, aby podstoupily dodatečný specializovaný trénink ohledně toho, jak přistupovat k odsouzeným psychopatům.²¹ Shora vyložené vysvětlení pro disproporci ve vyhovění žádostem o podmíněné propuštění mezi psychopaty a nepsychopaty se nejvíce jeví jako nepravděpodobné. I autoři tohoto výzkumu ovšem upozorňují, že existují alespoň parciálně alternativní vysvětlení, krom tvrzení, že za předmětný nepoměr může jen manipulativní charakter psychopatických osobností. Činí tak zejména s ohledem na již zmíněnou skutečnost, že pro učinění definitivních závěrů stran míry úspěšnosti žádostí o podmíněné propuštění ve srovnání psychopatů a nepsychopatů, není k dispozici dostatečně rozsáhlá odborná literatura. Přinejmenším je však na místě se nad shora předloženými poznatky zamyslet a v případě diagnostikované psychopatie u odsouzeného, který by mohl být podmíněně propuštěn, postupovat při rozhodování zvlášť opatrně.

6. Povaha rozhodování o podmíněném propuštění v Kanadě (oblasti předchozího prezentovaného výzkumu)

Výše vyložený výzkum byl realizován v Kanadě, jejíž systém podmíněného propuštění se výrazně liší od toho v České republice. Pro tento příspěvek je relevantní především to, že o podmíněném propuštění v kontextu daného výzkumu rozhodovaly komise nikoliv soudy. Není přitom jasné vymezeno, z jaké profese či oblasti vzdělání mají být členové komisí vybírání. Corrections and Conditional Release Act, S.C. 1992, c. 20 (dále jen CCRA) v jeho § 105 odst. 1 pouze stanoví, že *členové komisí jsou vybíráni z dostatečně různorodých skupin, aby byli schopni kolektivně zastupovat hodnoty a názory komunity a informovat komunitu o podmíněném propuštění ...* Odbornost mezi

členy komisí pro podmíněné propuštění je tedy rozmanitá. Jedná se o oblasti kriminologie, práva, psychologie, bezpečnosti, sociální práce, medicíny, vzdělávání atd.²² Pro výkon činnosti člena komise pro podmíněné propuštění je podle § 101 písm. d) CCRA nutné, aby mu byl poskytován adekvátní trénink. Parole Board of Canada tak vytváří vzdělávací program obsahující základní četbu a víceúrovňové školení o hodnocení rizik trvajících několik měsíců spojené s praktickým výcvikem (při výkonu práce člena komise). Na tento základní orientační program pak navazuje pokračující edukace skrze regionální workshopy, konference a další odborná školení.²³

Proces rozhodování o podmíněném propuštění probíhá buď jen na základě studia spisu, nebo je přistoupeno, zejména v případě složitějších rozhodnutí, i ke slyšení, kterého se účastní odsouzený, o jehož případném propuštění je jednáno. Komise při svém zasedání hodnotí všechny relevantní informace, k nimž má přístup, aby dospěla k závěru o výši rizika recidivy odsouzeného. Může se jednat jak o poznatky plynoucí z odsuzujícího rozhodnutí, psychiatrické či psychologické posudky, vzdělání odsouzeného či jeho pracovní historii a v neposlední řadě i jeho chování v rámci výkonu trestu.²⁴ Zákonný požadavek podle § 102 písm. a), b) CCRA obsahuje kritéria pro podmíněné propuštění, která musí mít komise na mysli při rozhodování o jeho povolení. Podle nich komise může povolit podmíněné propuštění, pokud se domnívá, že pachatel nebude představovat pro společnost nepřijatelné riziko kvůli možnosti recidivy, a že podmíněné propuštění přispěje k ochraně společnosti podporou sociální reintegrace pachatele jako občana dodržujícího zákony.

7. Povaha rozhodování o podmíněném propuštění v ČR

V českém právním prostředí je úprava podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody obsažena v § 88 a násl. tr. zákoníku, resp. § 331 a násl. tr. ř. Podle § 88 odst. 1 tr. zákoníku je možné odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, pokud ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Kumulativně s touto podmínkou musí být naplněna kritéria vykonání určité části trestu, jejíž rozsah (2/3, 1/2, 1/3 nebo i méně) se liší v návaznosti na určité privilegující či přitěžující faktory, jako povaha spáchaného trestného činu, odsouzeným naplněná konkrétní skutková podstata, dosavadní bezúhonnost či spojení odsouzení pro přečin s vzorným chováním při výkonu trestu. Podle § 88 odst. 3 tr. zákoníku soud při rozhodování o podmíněném propuštění přihlédne i k tomu, zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem nebo zda vydal bezdůvodně obohacení získané trestným činem. Rovněž má být přihlédnuto k tomu, jak odsouzený přistupoval k výkonu ochranného léčení, pakliže mu bylo uloženo. Podle odstavce 5 citovaného ustanovení může být osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí podmíněně propuštěna nejméně pod 20 lety výkonu tohoto trestu, a to nehrozí-li opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu, na což má být usuzováno s ohledem na povahu její osobnosti a okolnosti činu, za který byla odsouzena.

Ve všech situacích, za kterých může být odsouzený podmíněně propuštěn na svobodu je počítáno s tím, že účelu trestu již bylo dosaženo, a lze od něj očekávat, že se po propuštění nebude dopouštět další trestné činnosti. Tato úvaha přitom leží na soudu, který má při rozhodování o podmíněném propuštění přistoupit ke komplexní analýze informací o odsouzeném a jeho potenciálním polepšení. Je tedy třeba se zabývat otázkou, zda vnější změny v chování odsouzeného v rámci výkonu trestu jsou

výsledkem jeho niterné proměny, nebo jen adaptace na vězeňské prostředí.²⁵

V souvislosti s plněním povinností odsouzeného vyplývajících z výkonu trestu odnětí svobody je klíčové posoudit, zda postupoval v souladu s § 28 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále „ZVTOS“). To zahrnuje dodržování stanoveného řádu a disciplíny, následování pokynů a příkazů od příslušníků Vězeňské služby, plnění pracovních úkolů, správné zacházení se svěřenými předměty a zásadami slušného chování v interakci s ostatními. Důležité je také dodržování vnitřního řádu věznice a respektování zákazu výroby, držení a užívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek, stejně jako zákazu výroby a držení nebezpečných předmětů. Mimo tyto základní povinnosti odsouzeného je dále vhodné zabývat se tím, jaký program zacházení si zvolil (§ 41 odst. 3 ZVTOS) či vůči němu byl uplatněn [§ 36 odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále „ŘVTOS“)], a jak jej plnil (§ 39 ŘVTOS). Případně je na místě do hodnocení odsouzeného zahrnout i do jaké skupiny vnitřní diferenciací byl zařazen, resp. přeřazen (§ 39 odst. 5–7 ŘVTOS) nebo jaké mělo výsledky realizované ochranné léčby, pokud bylo uloženo (§ 57 ZVTOS).²⁶

V komentářové literatuře je dále zdůrazněno, že všechny výše popsaná hlediska je nutné posuzovat v souvislosti s osobnostními vlastnostmi odsouzeného, způsobem provedení trestného činu atd. Podle příslušné judikatury však nelze vycházet jen z nepříznivé prognózy odsouzeného vyplývající z dříve provedených důkazů (nález Ústavního soudu ze dne 22. 3. 2001, sp. zn. III. ÚS 611/2000). Další relevantní hlediska spočívají kupříkladu v zohlednění dodržování závazků vyplývajících z obecných právních předpisů, jako je například vyživovací povinnost, náhrada způsobené újmy či splacení dalších dluhů a závazků.²⁷ Shora provedený výčet možných faktorů hrajících roli při úvahách o tom, zda bude odsouzený podmíněně popuštěn či nikoliv není vyčerpávající. Nicméně postačí pro ilustraci sofistikovanosti procesu, který má případnému podmíněnému propuštění na svobodu předcházet.

Výše zmíněný zákonný rámec pro rozhodování o podmíněném propuštění, stejně jako praxe, v níž je aplikován, je ovšem otevřen kritice. Skutečnost, že daná právní úprava je dostatečně obecná, pro vytvoření prostředí umožňujícího flexibilní reakci na individualitu každého odsouzeného (jak vypovídá i výše zmíněná široká paleta faktorů pro rozhodování o podmíněném propuštění), má i stinnou stránku. Je jí nedostatečně konkrétně vyjádřený rámec kritérií, v němž by se soudy měly při svém rozhodování pohybovat, neboť podmínky obsažené v § 88 tr. zákoníku užívají poměrně neurčitých pojmů. V tomto ohledu zazněl kriticky i nález Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 482/18, podle nějž je „případ stěžovatele a nedostatečné odůvodnění rozhodnutí obecných soudů v jeho případě ... ukázkou a důsledkem systémového problému spočívajícího v nevyjasněnosti konkrétních podmínek a kritérií pro podmíněné propuštění. Sama zákonná úprava podmíněného propuštění používá namnoze neurčité pojmy, jejichž obsah dosud nebyl jednotnou interpretací vyjasněn ani v praxi. Taková situace ovšem narušuje principy právní jistoty a předvídatelnosti práva, které se vztahují i na oblast podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody ... Důraz na jasnost a jednoznačnost podmínek a kritérií pro podmíněné propuštění je ostatně kladen i v mezinárodněprávních dokumentech, především v doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2003) 22, o podmíněném propuštění (viz bod 18 přílohy k doporučení). ... pokud není stanovena jednotná a bližší interpretace zákonem používaných neurčitých pojmů, respektive pokud i v praxi přetrvává neurčitost podmínek pro podmíněné propuštění, existuje prostor pro libovůli v soudním rozhodování, která je ústavně nepřijatelná.“

Ve výše citovaném nálezu Ústavního soudu zmiňovaná libovůle se pak může projevit i tím, že

mnohdy pracovně přetížení soudci nepřistoupí ke komplexnímu zhodnocení stupně nápravy odsouzeného, a pouze mechanicky poskytnou nekvalitní, strohá odůvodnění odrážející stejně ukvapené a nekompletní úvahy. Potenciálně pak nemusí docházet pouze ke zkrácení práv odsouzených, u kterých lze předpokládat skutečnou nápravu a naplnění účelu trestu ještě před jeho plným vykonáním. Naopak mohou totiž být propuštěni odsouzení, jejichž předčasné polepšení je vysoce nepravděpodobné. Pakliže soud nemá jasné stanovená kritéria, jejichž naplnění musí být podloženo odkazem na konkrétní důkazy, spíše dojde k povrchnímu zhodnocení všech okolností týkajících se odsouzeného. Takové situace může poté využít manipulativní psychopat snažící se o dřívější propuštění na svobodu.

Jak v Kanadě, kde byl realizován shora představený výzkum o podmíněném propouštění psychopatů, tak v ČR je možné hovořit o poměrně široce nastavených mantinelech, v nichž se rozhodující orgány při svých úvahách o podmíněném propouštění mají pohybovat. V rámci Kanady je však alespoň možné hovořit o tom, že o podmíněném propouštění rozhodují na tuto problematiku specializované komise. Ačkoliv jsou jejich členy přibíráni z neurčité množiny profesí či oblastí vzdělání, mají povinný specializovaný program vzdělávání vztahující se právě k otázkám spojeným s podmíněným propouštěním. V Českém prostředí, panuje poměrně odlišný stav. Soudci sice mají povinnost prohlubování svojí odbornosti podle § 82 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů (dále „ZSS“), podle něž *soudce nese odpovědnost za svou odbornou úroveň při výkonu soudcovské funkce a je povinen dbát soustavným vzděláváním o prohlubování svých odborných právních a dalších znalostí potřebných pro řádný výkon funkce. K tomu vedle samostatného studia využívá zejména vzdělávací akce, organizované Justiční akademií, případně soudy a vysokými školami.* Z předmětné citace je zřejmé, že prohlubování soudcovy odbornosti má zahrnovat i znalosti neprávních oborů. Ačkoliv podle § 87 ZSS je kárným proviněním *zaviněné porušení povinností soudce, jakož i zaviněné chování nebo jednání, jímž soudce narušuje důstojnost soudcovské funkce nebo ohrožuje důvěru v nezávislé, nestranné a spravedlivé rozhodování soudů*, plnění povinnosti podle § 82 ZSS však není na soudcích fakticky vynutitelné, resp. alespoň ne ve větším měřítku. Vyplyvá to již z toho, že § 82 ZSS nestanoví přesně jakým způsobem by mělo dané vzdělávání vypadat. Pouze demonstrativním způsobem stanoví, že krom samostudia využívá soudce zejména služeb Justiční akademie, aniž by byl určen jakýkoliv rozsah či přesnější konstrukce takového studia. Vzhledem k rozdílné míře nápadu věci u různých soudů by taková konkretizace povinnosti se vzdělávat musela být navíc odstupňována s ohledem na časové možnosti soudců, resp. povinnosti soudů projednávat věci bez zbytečných průtahů. Při poměrně velké vytíženosti soudů a hypertrofii právních předpisů či judikatury je tudíž otázkou, do jaké míry mají soudci prostor pro vzdělávání se nejen ve vztahu k juristickým souvislostem své práce, ale i v oblastech mimoprávních disciplín.

Můžeme pak očekávat, že české soudy budou bez dostatečného vzdělání v oblastech vázaných k problematice nápravy a resocializace odsouzených, dosahovat lepších výsledků při (ne)propouštění psychopatů na svobodu než kanadské komise pro podmíněné propuštění? Navíc v situaci, kdy ani v psychologické a psychiatrické odborné veřejnosti v ČR není výše popsáný koncept psychopatie vždy řádně reflektován, na rozdíl od antisociální poruchy osobnosti, která je kvalitativně značně odlišná²⁸. Kupříkladu bylo zjištěno, že asi 90 % psychopatů naplňuje kritéria antisociální poruchy, ale pouze 25–30 % jedinců s antisociální poruchou splňuje kritéria psychopatie²⁹. Ve výkonu trestu odnětí svobody je až 80 % odsouzených s antisociální poruchou, ale „pouze“ 15–25 % psychopatů³⁰. Z některých studií zase vyplynulo, že psychopati začínají páchat trestnou činnost v průměru až o 10 let dříve oproti

jedincům diagnostikovaným „jen“ s antisociální poruchou a mívají průměrně až 2x více odsouzení za násilnou trestnou činnost i kriminalitu obecně³¹. Lze tudíž mít obavy i ohledně toho, že podklady z oblasti psychologie či psychiatrie poskytnuté soudu nebudou, dostatečně vypovídat o zvláštích psychopatických odsouzených. Odpověď na výše nastíněnou otázku tedy bude nejspíše negativní.

8. Závěr

Účelem tohoto příspěvku bylo upozornit na to, jaký vliv může mít diagnostikovaná psychopatie (její vysoká míra) na kriminalitu a možnost nápravy odsouzeného, resp. na recidivu ve spojení s tím, že podle některých studií mají psychopatičtí odsouzení podstatně vyšší šanci být podmíněně propuštěni na svobodu než jejich spoluodsouzení, kteří psychopaty nejsou. Popsané studie byly realizovány v Kanadě, v níž o podmíněném propuštění rozhodují specializované komise se vzdělávacím programem vázaným mj. k tomuto typu rozhodování. V rámci ČR takové vzdělávání soudců chybí, resp. má spíše marginální, volitelnou povahu. Psychopatie v českém odborném prostředí přitom bývá mnohdy zaměňována s antisociální poruchou osobnosti, ačkoliv se jedná o značně odlišné poruchy osobnosti, kdy první zmíněná je spojena s podstatně vyšším sklonem k páchání trestné činnosti, resp. kriminální recidivy. Určitá obava, že by realita ohledně propouštění psychopatických odsouzených mohla být alespoň obdobná i v ČR, se jeví jako rozumná. Důvodem pro to je i výše zmíněná nedokonalost právní úpravy podmíněného propuštění a na ni navazujících soudních rozhodnutí, jejichž odůvodnění leckdy nevypovídá o tom, že by ze strany soudu došlo k hlubší analýze okolností týkajících se obviněných, o jejichž podmíněném propuštění je rozhodováno. Ačkoliv by vysoká míra psychopatických rysů neměla být nálepkou jednoznačně stanovící nenapravitelnost odsouzeného, jedná se o skutečnost velmi významnou z pohledu kriminálního rizika, a neměla by být přehlížena.³²

Seznam poznámek pod čarou

- 1 Existují různé varianty tohoto diagnostického nástroje, užívané v závislosti na tom, na jakou část populace je aplikován. PCL, resp. jeho revidovaná verze PCL-R, je vhodný pro diagnostiku dospělých osob. Dále se jedná o PCL-YV užívaný v případech mládeže a PCL-SV, který je zkrácenou „screening“ verzí PCL určenou k identifikaci osob v populaci, u nichž lze za dalšího testování (především skrze PCL-R) předpokládat zvýšenou míru psychopatických rysů.
- 2 Hare, R. D., Neumann, C. S. *Psychopathy: Assessment and Forensic Implications. Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie.* 2009, č. 12, s. 793.
- 3 Tamtéž., s. 792.
- 4 Kiehl, K. A., Hoffman, M. B. *The Criminal Psychopath: History, Neuroscience, Treatment, and Economics. Jurimetrics.* 2011, s. 15.
- 5 Hare, Neumann. *Psychopathy: Assessment and Forensic Implications*, s. 793.
- 6 Tamtéž.
- 7 Viz např. Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. A META-ANALYSIS OF THE PREDICTORS OF ADULT OFFENDER RECIDIVISM: WHAT WORKS!. *Criminology.* 1996, č. 4.; Salekin, R. T., Rogers, R., Sewell, K. W. A review and meta-analysis of the Psychopathy Checklist and Psychopathy Checklist—Revised: Predictive validity of dangerousness. *Clinical Psychology: Science and Practice.* 1996, č. 3.; Hemphill, J. F., Hare, R. D., Wong, S. Psychopathy and recidivism: A review. *Legal and Criminological Psychology.* 1998, č. 1.; Gendreau, P., Goggin, C., Smith, P. Is the PCL-R Really the “Unparalleled” Measure of Offender Risk?: A Lesson in Knowledge Cumulation. *Criminal Justice and Behavior.* 2002, č. 4.; Walters, G. D. Predicting criminal justice outcomes with the Psychopathy Checklist and Lifestyle Criminality Screening Form: a meta-analytic comparison. *Behavioral Sciences & the Law.* 2003, č. 1.; Walters, G. D. Predicting institutional adjustment and recidivism with the psychopathy checklist factor scores: A meta-analysis. *Law and Human Behavior.* 2003, č. 5.; Guy, L. S. et al. Does Psychopathy Predict Institutional Misconduct Among Adults? A Meta-Analytic Investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 2005, č. 6.; Edens, J. F., Campbell, J. S., Weir, J. M. Youth psychopathy and criminal recidivism: A meta-analysis of the psychopathy checklist measures. *Law and Human Behavior.* 2007, č. 1.; Edens, J. F., Campbell, J. S. Identifying youths at risk for institutional misconduct: A meta-analytic investigation of the psychopathy checklist measures. *Psychological Services.* 2007, č. 1.; Leistico, A.-M. R. et al. A large-scale meta-analysis relating the Hare measures of psychopathy to antisocial conduct. *Law and Human Behavior.* 2008, č. 1.
- 8 Hemphill, Hare, Wong. *Psychopathy and recidivism: A review*, s. 150, 151.
- 9 Yang, M., Wong, S. C. P., Coid, J. The efficacy of violence prediction: A meta-analytic comparison of nine risk assessment tools. *Psychological Bulletin.* 2010, č. 5, s. 740, 748–755.
- 10 Serin, R. C., Amos, N. L. The role of psychopathy in the assessment of dangerousness. *International Journal of Law and Psychiatry.* 1995, č. 2, s. 232, 235.

- 11 Hare, R. D. et al. Psychopathy and the predictive validity of the PCL-R: an international perspective. *Behavioral Sciences & the Law*. 2000, č. 5, s. 633–636.
- 12 Tamtéž., s. 640, 641.
- 13 Kiehl, Hoffman. *The Criminal Psychopath: History, Neuroscience, Treatment, and Economics*, s. 13.
- 14 Hart, S. D., Kropp, P. R., Hare, R. D. Performance of male psychopaths following conditional release from prison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1988, č. 2, s. 227–230.
- 15 Porter, S., Birt, A. R., Boer, D. P. Investigation of the criminal and conditional release profiles of Canadian federal offenders as a function of psychopathy and age. *Law and Human Behavior*. 2001, č. 6, s. 657.
- 16 Porter, S., Brinke, L., Wilson, K. Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders. *Legal and Criminological Psychology*. 2009, č. 1, s. 115.
- 17 Porter, Birt, Boer. *Investigation of the criminal and conditional release profiles of Canadian federal offenders as a function of psychopathy and age.*, s. 657.
- 18 Zároveň ale vysvětlují, že tato povaha psychopatů nebude jediným faktorem ovlivňující z výzkumu plynoucí výsledky.
- 19 Porter, S., Woodworth, M. „I’m sorry I did it...but he started it“: A comparison of the official and self-reported homicide descriptions of psychopaths and non-psychopaths. *Law and Human Behavior*. 2007, č. 1.; Seto, M. C., Barbaree, H. E. Psychopathy, Treatment Behavior, and Sex Offender Recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*. 1999, č. 12.
- 20 Ruback, R. B., Hopper, C. H. Decision making by parole interviewers: The effect of case and interview factors. *Law and Human Behavior*. 1986, č. 3.
- 21 Porter, Brinke, Wilson. *Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders*, s. 116.
- 22 *The National Parole Board*. Government of Canada, 1982, s. 4.
- 23 *Performance monitoring report*. Parole Board of Canada, 2009, s. 188.
- 24 *Decision-Making Policy Manual for Board Members*. Parole Board of Canada, 2022.
- 25 PŮRY, František. § 88 [Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1404, marg. č. 4.
- 26 Tamtéž.
- 27 Tamtéž.
- 28 Autor vychází z rozhovoru s forenzní doc. Ludmilou Čírtkovou a dalšími psychology v rámci jeho vzdělávání na fakultě sociálních studií MUNI, stejně jako z jeho vlastní praxe asistenta soudce trestního kolegia Nejvyššího soudu, při níž se nesetkal s užitím nástrojů PCL ze strany znalců ani jejich hlubší reflexe ohledně rozdílů mezi antisociální poruchou osobnosti a psychopatií.
- 29 DeLisi, M. *Psychopathy as unified theory of crime*. New York: Palgrave Macmillan, 2016, s. 51.
- 30 Blair, J., Mitchell, D. R., Blair, K. *The Psychopath: Emotion and the Brain*. Malden, MA: Blackwell

Pub, 2005, s. 19.

31 Kolla, N. J. et al. Childhood Maltreatment and Aggressive Behaviour in Violent Offenders with Psychopathy. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2013, č. 8.